

Összegzés

Közéletet szervezni, a mindennapi élet állandó kellékévé lenni, ez a lelkipásztori szolgálat közösségi vonatkozása. Maga a közösség kényszeríti ki a prédikációra való készülést karosszékéből, hiszen számtalan feladat ellátását várja el a lelkész-től. A családlátogatástól a pályázatírásig, a közösségszervezéstől a kulturális műsorok szervezéséig gyakran ellentmondásos szerepek kereszttüzebe kerül a lelkész. Egyéni hozzáállása, lelkülete, családi háttere vagy éppen továbbtanulási szándéka meghatározza a helyi közösség életében való részvétel mértékét. A Kalotaszeg falvaiban szolgáló lelkipásztorok között alig találunk olyant, aki bezárkózva, szűken értelmezett egyházi szerepkörét tartaná szem előtt. Egy olyan intézmény képviselője, amelyet ha kiveszünk a nyilvános térből, alig marad más intézmény, mely a falu kohézióját biztosítaná. Lehet, hogy a kalotaszegi ember számára is sokféle önbesorolási lehetőséget kínál a 21. század, de magyar és református identitását olyan természetesnek tartja, mint teste épségét. Templomos népet tisztelhetünk e vidék lakóiban, talán jobban, mint bárhol Erdélyben. Nemcsak elvárásokat támaszt egyházával szemben, hanem ő maga az egyház. A presbitériumok a falu „lelki” elitjét képezik, akik egyszerre őrködnek a bibliás hit megélése és érvényesítése fölött, valamint a mindennapok kihívásaival igyekeznek lépést tartani. Ezért elválaszthatatlan a közélet és az egyházi élet ezen a vidéken. Szinte minden rendezvény egyházi jelenlétet is feltételez, ez utóbbi pedig visszaigazolja a közösség értékeit, szellemi és tárgyi kultúráját, népviseletét, népszokásait élteni. Igaz, itt is emberek élnek, tehát az erkölcsi tisztaság krisztusi magaslatát gyakran kikezdi az előítélet, a kibeszélés. Talán éppen a jó és a rossz küzdelmének dinamikájában artikulálódik egy-egy falu élete, de nem utolsó sorban a lelkipásztoré is. Tőlük ritkán kérdezi meg valaki, hogy milyen kompromisszumra jutottak küldetéstudatuk és a lokális társadalom elvárásrendszere tekintetében, mit hordoznak csendesen és miből lesz szószéki üzenet vagy éppen ellenpélda. Korukat tekintve a kalotaszegi egyházmegye lelkészeinek többsége túl van szolgálati idejének felén. Családos életet élnek, gyermekeiket Kolozsváron taníttatják, de nem ritka a külföldön egyetemi tanulmányokat végző fiatal sem. Az utazási körülmények megnehezítik a napi ingázást, nem kímélve a családi kasszát sem. Többségük az egyházközség parókiáján lakik, ám olyan helyzet is van, hogy az elszórványosodott közösség lelkészi teendőit Kolozsvárról látják el. A város közelsége lehetőséget teremt a jövedelem-kiegészítésre, másodállás vállalására vagy a továbbtanulásra. A jó pap holtig tanul, mondja a szólás és ez bátran elmondható valamennyi lelkészről. Ha nem is egy közös irányba terelődik a figyelmük, kivétel nélkül képezik magukat. Ma már a Romániai Református Egyház lelkészképző tanfolyamokra hívja munkatársait, ahol öt éves ciklusban, kreditrendszerben segít az ismeretek gyarapításában. Ezekon a továbbképzéseken a teológiai tanárok mellett megszólalnak a különböző társtudományok területén oklevelet szerzett lelki-

pásztorok is, jelezve, hogy az egyházi mindennapok által felvetett sokrétű kihívásra szintén szerteágazó, holisztikus válasz keresendő. De az egy életen át tartó tanulás külső és belső kényszere minden közösségi alkalom szervezését áthatja. Ha falunap születik, ha ifjúsági táborozás, ha kirándulócsoport látogat a vidékre, a lelkipásztor szervezői jelenlétére számítani lehet. Az ő kapcsolathálója segít megfelelő embert találni azon lelkes egyháztagok között, akik szívesen állnak az érdeklődők rendelkezésére. Nemcsak a falvak, a közintézmények vagy helyi hírességek kerülnek így bemutatásra, de egy-egy helyi porta, tisztaszoba⁸¹ is, önzetlen kínálatások közepette. Az ideérkező máris otthon érzi magát a szívélyes fogadtatás révén, mulat és vásárol, ünnepel és találkozik a helyi kultúrával a maga legtermészetesebb környezetében. Nem véletlen tehát, hogy az egyházközségek élén, a helyi presbitériumokban megtaláljuk az értelmiség képviselőit és a gazdaembereket egyaránt. Ki-ki a maga sajátos tudásával járul hozzá a közösség építéséhez. Természetesen ez a „mások tekintete” előtt zajló élet nem mentes az apróbb összezőrdülésektől. Mint minden zárt közösségben, itt is megtaláljuk a kibeszélés különböző formáit, mely által a megbontott értékrendszer újra helyreáll, ám aligha találunk közösségi megszügyenyítésre utaló hagyományt. Az egyházfegyelmzés elcsökevényesedett formái inkább népszokásként köszönnek vissza. Ma már senki sem áll pellengérré, aligha tiltatik el a sákramentumoktól, nyilvános bocsánatkérésre nem kötelezhető. A szekularizáció szele ezeket a falvakat sem hagyja érintetlenül. A különböző elektronikus médiacsatornák egy szélesebb rálátást biztosítottak a világra, relativizálva a helyi értékeket. Ma már a lelkipásztori hivatal csendjében, legfeljebb néhány családtag és előljáró jelenlétében hangzik el bűnbánati ima, ha megbotránkoztató esemény tudódott ki. Az igazi egyházi fegyelmzés a szószéken történik, ahol nem a koprédikálás, hanem a hitre és lelki életre való nevelés jelenti a járható utat. Talán a fogadalomtételek igénylése gyakoribb (iszákosság esetén), főleg román környezet hatására. Konfliktusok, melyek egyházi érintettséget is hoznak igencsak ritkák. Néha megtörténik, hogy helyi képviselő mindenáron meg akarja leckéztetni a papot, de ezek a helyzetek viszonylag hamar elcsitulnak. Az itt szolgáló lelkészek a szeretet légkörében élnek az őket befogadó közösséggel. Imahetek, kórustalálkozók, konferenciák során a falu házigazdaként veszi ki részét az asztal megterítésében. Ugyanakkor a lelkészcsaládok egymás segítségére sietnek az eseményszervezés és a lebonyolítás tekintetében. Kiemelendő a lelkésznök és lelkészfeleségek összefogása, együttműködése, hiszen számos kérdésben illetékesebbek férjüknél, és őszinte elkötelezettséget tanúsítanak a közösségi értékek iránt. Azt nehéz lenne megmondani, hogy miért vonzó ez a táj a lelkésznök számára, de tény az, hogy az előítéletek néhány év alatt őszinte ragaszkodássá szelídülnék. Gyaníthatjuk a vidék lelki, szellemi nyitottságát, a város hatását, a világszerte megmutatott néphagyományt, a népviselet vonzerejét, de tény az, hogy hosszú évekre rendezkednek be a lelkésznök is ezen a vidéken.

81 Kósa László szerint a tiszta- vagy paradésszoba a lakóhelyiségek számának növekedésével terjedt el, vendégfogadás, lakodalom, ravatal céljából (Kósa 2008: 146).

A Kalotaszegen szolgáló lelkipásztorok tudatosan választották ezt a tájegységet. Pályaválasztásuk motivációja gondviselés-történetet mutat, és nem hozható szoros összefüggésbe a gyermekkori szocializációval. A családi háttér szerepe a pályamotiváció szempontjából alig jelentett valamit. Sokkal inkább az általános vallásgyakorlat szempontjából volt meghatározó főleg azok számára, akiknek szülei, nagyszülei a diktatúra idején is megélték egyházi kötődésüket. Elsősorban a nagyszülők viselkedésmódja irányította a lelkészi pálya felé az egykori gyerekeket. Legtöbbjük számára a családi kötelek nem voltak meghatározóak a döntéshozatalban. Sőt a szülők közömbössége visszahatásként megteremtette az egyházi közösség iránti igényt. A kilencvenes évek kezdetére jellemző vallási eufória olyan szocializációs közeget teremtett a szabadon szervezett ifjúsági csoportok által, ahol a hit megélésén túl az egyház és a lelkészi pálya iránti vonzódás is megszületett. Ezekben az egyházi ifjúsági csoportokban karizmatikus vezető egyének formálódása vált lehetővé. Itt kapták első és legmélyebb indítatásukat legtöbbször a papi pálya felé. Házastársuk kiválasztása pályafüggetlennek mondható, a feleségek szerepvállalása viszont nagymértékben meghatározza a lelkészi munka minőségét. Ők az elsődleges és legkönnyebben mozgósítható humánerőforrás. Családi meghatározottságukban kell látnunk a lelkipásztori életpályákat, melyek szorosan összefonódnak a helyi társadalmi adottságokkal, hogy kölcsönös hatással legyenek egymás mindennapjaira. A házastárs kiválasztása egyetlen esetben sem jelentett tudatos döntést a későbbi munkára vonatkozóan. Másként fogalmazva az egyházi pályára lépők szabad akaratból, maguk által választott társsal kötötték házasságot. Ez a választás és ennek szabadsága kihatott a későbbi egyházi együttműködésre is. Két csoport különíthető el ebben a vonatkozásban. Az egyik családmodell szerint mindkét házastárs intenzív egyházi munkát végez, hivatásuknak tekintve a lokális közösség vezetését, szervezését. Számukra az önmeghatározás azonos a szolgálattal. Megélhetésük fő forrása az egyházhoz kötött. A másik csoport a házaseletet főleg a házastárs civil munkájának köszönhetően függetleníttette az egyházi kötődéstől. Itt a lelkész elsődleges segítőtársa nem a felesége vagy férje, hanem kétkeresős modellben kilép az egyházi elköteleződés elvárása alól. A közösség által igényelt szerepek formálisá minősülnek, de a felszínen megmarad a lelkészcsalád egységének imázsa. A valóságban polgári házasság kötelékében az egyik fél egyházi, a másik pedig világi munkát végez, viszonylagos kölcsönös segítségnyújtással. Ebben az esetben jobban, mint az előző családmodellben felértékelődik az elérhető gyülekezeti munkatársak szerepe. Hogy képes-e igénybe venni és együttműködni különböző emberekkel, nagymértékben meghatározza az elvégzett munka határfokát, annak közösségi fogadtatását. Ugyanakkor a kiterjedt kapcsolatháló a munka minőségét is meghatározza, az egyéni sorsértékelés, sikerélmények szempontjából. Kétségtelenül megállapíthatjuk mindkét csoportra nézve, hogy a mára megsokasodott egyházi és közösségi teendőkhöz végrehajtást a társadalom különböző orgánumai felé kapcsolatot teremtő emberek jelenléte vagy hiánya az igazi fokmérője a munka sikerének.

A lelkész gazdasági vonatkozásban egyházának menedzsere. Felelős az egyházi vagyon kezeléséért, az ingó és ingatlan javak biztonságáért, karbantartásáért.

Adminisztrátora az egyházközség pénzügyeinek is. Munkájában feleségére, alkalmazottakra, előljárókra számíthat, de a helyesen leosztott munka sem menti fel az elsődleges felelősségtől. Ma már a különböző pályázási lehetőségek széleskörű tájékozódást követelnek. A pályázatokkal élő egyházközség minden java folyamatosan megújul. A megfelelő nyitottság és kommunikációs készség számos önkormányzati, civilszervezeti, kulturális és politikai kapcsolatot mozgósít. Ennek hiányában a lelkész bezárkózik, egyháztagjait elidegeníti.

Mint a közösség erkölcsi tisztaságának őre, szerepe csupán névleges. Talán neki kell mások helyett is megtartani a közösség szabályait. Tekintélye és végrehajtó ereje nincs a szabályok megkövetelésére. Csupán a példamutató életvitel vétket megelőző hatása az, amivel élhet. Be kell érnie azzal, hogy munkájának hatása nem általános érvényű, csupán egy a sokszínű felkínált alternatívák között. Az egyházi fegyelmezés egyetlen eszköze a hitelesség minden résztvevő részéről.

A lelkipásztornak egyensúlyban kell tartania munkájának „lelki”, igehirdetői és pasztorációs jellegét, illetve az adminisztráció követelte teendőket. E két munkaterület egymást igazolva biztosítja az egész életpálya sikerét. A biztosabb anyagi feltételekkel kecsegtető egyházközségek vonzereje a karrier kiteljesedésének reményét hordozza. A legtöbben közepes méretű gyülekezetben képzelik el jövőjüket, ahol az anyagi javak viszonylagos biztonsága mellett a közösség átláthatósága is emeli a munka sikerét.

Kutatásom során, a Kalotaszegen szolgáló lelkipásztorok életútjából fakadó jellegzetességeket igyekeztem megragadni. Az elemzés tágabb, általános kontextusát az általános vallásos elidegenedés jelentette, melynek következtében az egyház háttérbe szorul a társadalom színpadán. Ez viszont nem a lelkészi szerepek visszaszorulását, hanem éppen megsokszorozódását és diverzifikációját hozta magával. Az egyéni attitűdök terén a rendszerváltással kezdődően elindult az életút kiteljesedése is. Az azonos lelkészi ideálkép, mely megtartó erőként hatott a kutatókat önazonosságára mára egy sokszínű lelkésztársadalommá alakult. Az intézményes elköteleződéstől a szolgálat egyéni fókuszpontjainak sokféleségén át egy heterogén közösség kerül élénk. Vannak, akik kegyességi vonatkozásban „másak,” míg némelyek éppen az intézményes kötődésen keresztül határozzák meg magukat. Munkájuk folyamatos kihívások elé néz a 21. század hajnalán, megsokasítva az életpálya kiteljesítésének lehetőségét.

Kötetem adatait interjú, kérdőív, levéltári-irattári adatok, megfigyelés és résztvevő megfigyelés során gyűjtöttem. A kutatás területe a Kalotaszegi Református Egyházmegye, időkerete a 2012–2018 egyházi kormányzati ciklus. Megállapításaim a tárgyalás sorrendjében a következők:

1. Kalotaszeg vonzó régió a lelkészi munka számára. A táj vallási és nemzeti egysége, jó gazdasági helyzete, Kolozsvár közelsége, valamint az őt átszelő főutak (autó-, vasút) megléte kiegyensúlyozott hitvilágot, gazdag egyházi életet, organikus kisközösségeket teremt, ahol a lelkészi szolgálat folyamatosan alakul a közösség mindennapjaival együtt. Itt oly módon egyesülnek az egyházi, népi hagyományok és a modern élet jellemzői, hogy a kihívásokra adott válasz egyben a lelkészek ön-

meghatározását is formálja. Ebben a sokszínűségben megférnek egymás mellett az eltérő származású, lelkiséget képviselő lelkipásztorok, anélkül, hogy megoszlaná az egyházmegye közössége. Ugyanakkor ez a szabadság a lelkészválasztás révén is megmutatkozik.

2. Az itt szolgáló lelkészek egy-két kivétellel első generációs értelmiségiek. Valásos neveltetésük esetleges. A rendszerváltás következtében felpeszduált vallási élet irányította őket a lelkészi pálya felé. Az újonnan alakult helyi ifjúsági csoportok Erdély-szerte a vallási szocializáció közegei leettek, ahol megfogant a lelkészi munka iránti vonzódás. Ennek a hatása szinte az ezredfordulóig érzékelhető. Ezt követően tapasztalható a lelkészi pálya vonzerejének lassú hanyatlása. Ugyanakkor, bár egyre több női teológiai hallgató végzi tanulmányait, nem beszélhetünk a pálya elnői-esedéséről. A gyülekezetek lelkészi ideálképe lassan változik, lassan nyit a női lelkészség felé. Az ő szolgálatuk ott a legelfogadottabb, ahol férjük oldalán szolgálnak vagy más területen dolgozva lelkészfeleségekként vannak jelen a közösségben. Az ellenük irányuló előítéletek felerősödnek akkor, amikor férjük civil pályát választ vagy elváltakként vannak a közösség élén. Ilyenkor a többletmunka sem elegendő ahhoz, hogy az előítéletek megszűnjenek. Hosszú évtizedek munkája szükséges még ahhoz, hogy a lelkészi szolgálat gyülekezeti fogadtatása terén egyenlő esélyekkel számolhassanak.

3. A humán erőforrás minősége és annak mozgósítása szintén meghatározza a lelkészi életpálya alakulását. Elsődleges munkatárs a lelkész felesége. Az ő szakmai, egyházi irányultsága választóvonal ebben a kérdésben. Egyházi alkalmazásban tesz a legtöbbet férje oldalán, ám az sem ritka, hogy tanítóként, könyvelőként, asszisztensként igyekszik a közösség segítségére lenni. Ma már egyre gyakrabban vannak lelkészfeleségek, akik nem azonosulnak az egyházi szerepekkel és közösségi szolgálatot ritkán vállalnak. A kétkeresős családmodell megbontja a lelkészi szolgálat hagyományos egységét, ahol a lelkész felesége szerteágazó közösségépítő szerepet kapott. A gyülekezeti előjárók a helyi közösség azon tagjai, akik megbecsültségük révén egyházi tisztségviselőkké lesznek. Ők a lelkész mellett a gyülekezet kapcsolathálójának kiterjesztői. A polgármesteri hivatallal vagy más állami szervekkel való kapcsolattartás, a támogatások lehívásának sikere nagymértékben függ az ő jelenlétüktől. Mégis ezek a személyek elsősorban a helyi közösség megbecsültsége által lesznek presbiterekké, egyházi elkötelezettségük másodlagos. Így érthető, az a vehemencia, amivel olykor a lelkész ellen fordulnak. Ezek az alkalmak kisebb konfliktusokban ki is merülnek, nem hagynak nyomot a lelkészi életpálya alakulásán.

4. Az egyházközség gazdasági kapcsolatainak menedzselése megsokasodott szerepet juttatott a lelkészeknek. Az egyházi vagyon kezelése, a termőföldek viszszaigénylése majd a gazdálkodás beindítása szorosán összefügg az életpálya alakulásával, hiszen a minimális egyházi fenntartás a gyülekezet részéről megköveteli a pénzforrások felkutatását, a gazdálkodás szükségességét. Kalotaszegen a pályázások, a gazdálkodás, a külföldi testvér-gyülekezeti kapcsolatok ápolása az egyház javainak fenntartását szolgálja, de nem utolsó sorban a lelkész megélhetésének ki-

egésztítője. Ma már a gazdasági vonatkozású teendők a lelkeszi életpálya szerves részévé lettek.

5. A fegyelmezés terén látszik a leginkább a lelkeszi szerepek háttérbe szorulása. A helyi közösség önszabályozó módon veszi át és alakítja ezt az egyházi funkciót. Végrehajtó hatalom nélkül a lelkesz tudomásul veszi a közösség erkölcsi ítéletét és legjobb esetben felerősíti azt. Így a kibeszélés a közösség részéről és a kiprédikálás a lelkipásztor részéről ugyanabban az erkölcsi ítéletben egyesül. Mindezek mellett testi-lelki fenytésre nem kerül sor. Azt mondhatnánk, hogy így lesz az evangélium hirdetése mindennél fontosabb, mely által a bűnmegelezésre és a megbontott rend helyreállítására, a megbékélésre kerül a hangsúly. A fegyelmező funkció gyengülése a közösség organikus jellegének gyengülését mutatja. Az egyre inkább individualizáló közösség normái viszonylagossá lesznek, átalakítva a lelkesz és az egyház szerepeit. Egyházi fegyelmi eljárás kivétel nélkül a lelkeszek ellen irányul abban az esetben, ha megbotránkozottat viselkedése vagy elmérgesedett konfliktusa által megoszlik a gyülekezet. Ez utóbbi esetben a felsőbb egyházi hatóságok arra kéri, hogy a közösség érdekében távozzon az egyházközsegből. Igazságszolgáltatásra itt se kerül sor, csupán a feszültség feloldására. Az ilyen jellegű konfliktusok mögött egyéni torzsalkodások húzódnak meg, ahol mindkét fél kitart a maga álláspontja mellett. A lelkeszcsera feloldja a konfliktust, de nem oldja meg annak okát. A gyülekezetek között elterjed az eset híre a „papot verő” gyülekezettről.

6. Az egyházmegyében szolgáló lelkeszek korukat tekintve elérték szolgálatuk idejének felét. A korkülönbségből fakadó különbségek csekélyek. Mégis elkülöníthető három kategória a vallási szocializáció, a lelkeszképzés vonatkozásában. Így a közös tanbeli alap ellenére jól elkülönül három korcsoport: a rendszerváltás előtt diplomát szerzettek, a rendszerváltást követő vallási eufóriában nevelkedett, illetve az ezredforduló után végzett lelkeszek. Mindhárom korszak neveltjei jelen vannak az elemzett időszakban, az egyházmegyében, de mivel többségük közvetlenül a rendszerváltást követően lett lelkeszé, a korkülönbségből fakadó szolgálati prioritások közötti különbségek elenyészőek. Fontosabb a hivatás értékelésének kérdése, amit a lelkesz-lelkipásztor fogalomellentéttel érzékeltettem. Az első esetében a munka hivatali jellege, a második esetében annak lelki-szellemi jellege kerül előtérbe. Ez az erőltetett tipizálás csupán a felszínen jelent megosztó erőt. A lelkeszi életpálya alakulásában mindkét feladatkör érvényesül, időnként enyhe hangsúlyeltolódással.